

**Inventaris van de stukken
betreffende de
'Corpskwestie' binnen het
Studentencorps aan de
Vrije Universiteit**

(1884-1896 (1985))

Samenstelling: Truida van Bochove

Historisch Documentatiecentrum voor het
Nederlands Protestantisme (1800-heden)
Vrije Universiteit Amsterdam
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

Collectie nummer: 65
Maart 2005

Inleiding

De kwestie

Binnen het Studentencorps aan de Vrije Universiteit heeft zich in de periode 1894-1896 een hevig conflict afgespeeld, waarvan de stukken in deze collectie een gedeeltelijke neerslag zijn. Inzet was de vraag in hoeverre de idee van een studentencorps te verenigen viel met de gereformeerde beginselen.

Het verloop van het conflict was als volgt.

Het eerste artikel van het Corpsreglement (niet in deze verzameling aanwezig) vermeldde dat het Corps op dezelfde grondslag stond als de Vrije Universiteit. In het begin, toen er nog weinig studenten waren, had dit geen probleem opgeleverd. Met de toename van het aantal studenten meldden zich echter ook meer studenten van andere gezindten aan. Volgens het reglement konden deze geen lid worden van het Corps. Hierdoor dreigde het Corps haar karakter van een alle studenten vertegenwoordigend lichaam te verliezen. Het Corps besloot daarop ledental boven principe te laten prevaleren. Bij een reglementswijziging in juni 1893 (zie inventaris nr. 1) werd de generale corpsgedachte doorgevoerd. Tegenstanders hiervan binnen het Corps berustten eerst, maar op 14 november 1893 stapten 11 leden onder leiding van A. de Jong op. Het Corps, dat hiermee een derde van zijn leden had verloren, stelde een verzoeningscommissie in onder voorzitterschap van C. Oranje Jr. Voorts hadden hierin zitting W.A. van Es en J.G. Meijners. Aan de uitgetreden corpsleden werd gevraagd hetzelfde te doen. Deze vormden een commissie die bestond uit S. Tromp, praeses, J.P. Klarhamer, scriba, en W. Hoogland. De namen van A. de Jong en J.P. Klarhamer duiken in deze verzameling het meeste op, omdat zij als respectievelijk voorzitter en scriba de stukken van de uitgetreden ondertekenden. Van de kant van het Corps was J.C. Oranje de scribent.

In een vergadering van 16 februari 1894 formuleerden de uitgetreden hun standpunt dat het Studentencorps van de Vrije Universiteit gebaseerd moest zijn op gereformeerde beginselen. Wie lid wilde worden van dat Corps moest instemmen met de gereformeerde grondslag. Tevens opperden zij het idee prof. Rutgers, rector-magnificus van de Vrije Universiteit, om advies te vragen. Het Corps zag hier wel wat in en beide commissies togen aan het werk om de eigen visie op papier te zetten. Ondertussen corresponderden ze driftig met elkaar. Over en weer werden briefjes geschreven waarin in beleefde of minder beleefde termen op formele fouten van de andere partij werd gewezen en onderhandeld werd over het uitlenen van stukken uit het archief van het Corps. De uitgetreden hadden deze nodig om hun werkstuk voor te bereiden en in juli 1894 kwamen zij gereed met een zwaarwichtig memorandum. De commissie zag hiermee haar taak als beëindigd en trad af. Maar nog voor de zomervakantie werd een tweede commissie ingesteld die bestond uit dezelfde leden aangevuld met H.J. Flipse en J. de Jong, broer van A. de Jong. Deze commissie had tot taak advies bij prof. Rutgers in te winnen. Pas na de vakantie kwam het Corps van zijn kant met een memorandum dat gericht was aan prof. Rutgers, maar aan de uitgetreden verzonden. Deze reageerden verbolgen op deze formele fout. Het memorandum werd door verschillende personen overgeschreven om een kopie te krijgen en vormde aanleiding tot het samenstellen van een tweede memorandum

van de kant van de uitgetreden. In een gecombineerde vergadering van beide commissies werd besloten in een gezamenlijke afvaardiging de stukken aan prof. Rutgers te overhandigen (inv.nr. 10). Dit gebeurde en daarna werd het advies afgewacht.

Uit de periode november 1894 - mei 1895 zijn geen documenten aanwezig. Het advies kwam binnen in mei 1895 en een kopie ervan is bewaard gebleven (inv.nr. 11). Prof.dr. F.L. Rutgers was in zijn functie als rector-magnificus van de Vrije Universiteit de aangewezen persoon om in dit in de kleine studentengemeenschap diep ingrijpende conflict een bemiddelende rol te spelen. Bovendien was hij hoogleraar in het Kerkrecht en werd daarom vaak geraadpleegd in conflicten op kerkelijk gebied. Hij zag twee mogelijkheden: 1) Een 'generaal' Corps waarbij niet de onderschrijving van de gereformeerde beginselen geëist kon worden en een noviciaat niet mogelijk zou zijn. Inschrijving als student hield automatisch lidmaatschap van het Corps in, hetgeen een toelatingsperiode uitsloot. 2) Een 'speciaal' Corps meer in de zin van een genootschap – prof. Rutgers gebruikt de term 'collegium' – op gereformeerde grondslag. Aan het lidmaatschap van een dergelijk Corps kon wel een noviciaat of proeftijd voorafgaan.

Beide partijen konden kennelijk uit dit advies gedachten halen die in hun geest waren. Het Corps toonde zich tot verzoening bereid, grotendeels op voorwaarde der uitgetreden en dezen waren niet ongenegen om weer toe te treden tot het Corps en zo een eind te maken aan de 'onzalige broederstrijd'. Er werden voorstellen gedaan om de artikelen welke de grondslag betroffen uit het Corpsreglement te wijzigen. Men was hier nog niet uit toen plotseling in september 1895 de senaat de inschrijving op het noviciaat openstelde voor nieuwe studenten (inv.nr. 13). Het Corps was er kennelijk op uit haar uitgedunde gelederen te versterken met nieuwe leden. De uitgetreden meenden echter dat de senaat handelde in strijd met het advies van prof. Rutgers. Ondanks een vergoelijkende brief van Abr. Kuyper Jr., op dat moment abactis Corporis (inv.nr. 14), verhardde zich het standpunt van de uitgetreden. Middels een openbare bekendmaking raadden zij de nieuwe studenten aan zich niet in te schrijven. Zij wisten zich gesteund door een plotseling ontvangen briefje van prof. Rutgers, waarin hij te kennen gaf het helemaal niet eens te zijn met een noviciaat in deze context. Door de actie van de uitgetreden mislukte het noviciaat: slechts één student gaf zich als lid op.

Ook in het Corps zelf was onenigheid ontstaan over het noviciaat. C. Oranje trok zich terug als voorzitter van de verzoeningscommissie en de zaak kwam in handen van de senaat zelf. De volgende brieven van het Corps in de collectie zijn dan ook van de hand van Abr. Kuyper Jr. in zijn functie van abactis. Een tweede advies van prof. Rutgers bracht schot in de zaak. Het moest het eerste advies verduidelijken en een dubbelzinnige interpretatie onmogelijk maken. Alleen een speciaal Corps op gereformeerde grondslag achtte hij recht van bestaan te hebben. Kuyper Jr. bleek minder onverzoenlijk dan zijn voorganger Oranje. Hij bracht op 4 oktober 1894 een bezoek aan De Jong en gaf toe dat het Corps overstag wilde gaan, kennelijk geschrokken van het negatieve verloop van het noviciaat.

Zo werd op 10 oktober 1895 een vergadering van Corps en uitgetreden gehouden waarin de verzoening tot stand kwam (inv.nr. 19). In een prettige sfeer gebeurde dat niet. Van Es hield, volgens een notitie van De Jong, een hatelijke redevoering. De Jong werd in diezelfde vergadering gekozen als assessor in de senaat van het herenigd Corps. De volgende dag trok hij zich echter al weer terug, omdat door de invloed van Van Es een schrijven van prof. Rutgers over deze zaak, gericht aan het Corps, door de senaat in die

vergadering zou zijn achtergehouden. Dit schrijven zelf is niet aangetroffen. Wel is er een memorandum dat vermoedelijk een uitwerking is van dit schrijven (inv.nr. 5). Mogelijk is het pas later aan de collectie toegevoegd. Na de verzoening bleef de sfeer slecht. Het bleek in de praktijk niet mogelijk de reglementsartikelen betreffende de grondslag te wijzigen in de geest van een speciaal Corps.

Op dit punt breekt de briefwisseling af. Uiteindelijk waren het vermoedelijk de slechte persoonlijke verhoudingen binnen het herenigd Corps die in februari 1896 leidden tot het besluit van opheffing. Uit andere bron is bekend dat in 1896 een Corps werd opgericht door oud-corpsleden en een Gereformeerde Studentenbond door uitgetreden. Beide groepen bleven apart staan tot 1901. De hereniging in dat jaar zal wel te maken hebben gehad met het feit dat de generatie die het conflict had meegemaakt inmiddels de universiteit verlaten had.

Over de collectie

De stukken in deze verzameling zijn afkomstig van de verzoeningscommissie der uitgetreden. Ze zijn bewaard door A. de Jong. Dat is af te leiden uit het opschrift van de oorspronkelijke bewaarmap dat luidde: 'Gemeente Rotterdam'. Daar was De Jong wethouder van 1911-1935. Van elke uitgaande brief van de commissie van uitgetreden is een kopie aanwezig en van diverse brieven zijn kladnotities van De Jong bewaard. Ook heeft hij op circulaire van het Corps weinig vleidend commentaar geschreven. Tussen de stukken bevinden zich kladblaadjes met aantekeningen van De Jong over het gebeurde. Misschien was hij van plan om het later te publiceren.

Niet bekend is hoe de stukken uit het bezit van Mr. A. de Jong op de Vrije Universiteit terecht zijn gekomen. Bij een eerste ordening in april 1976 waren de stukken strikt chronologisch gerangschikt. Bij de huidige ordening werd in eerste instantie overwogen of deze collectie volgens de archiefregels niet gescheiden diende te worden in een zakelijk en in een persoonlijk deel. De door De Jong gemaakte notities hadden dan opgeborgen kunnen worden in het op het HDC aanwezige persoonlijke archief van A. de Jong, dat stukken uit zijn latere leven bevat (Jong, mr. A. de. arch.nr. 134). Besloten werd echter dit niet te doen, omdat dit een kleine collectie is en de notities een wezenlijke bijdrage leveren tot begrip van het geheel. Samen met de brieven geven ze het verloop van het conflict duidelijk weer. In de nu tot standgekomen ordening zijn de stukken betreffende reglement alsmede de memoranda vooraan geplaatst. De overige stukken zijn verdeeld in een periode voorafgaand aan de noviciaatkwestie en de periode erna. Daarbinnen zijn ze gegroepeerd rond een bepaalde gebeurtenis, b.v. een vergadering.

Over A. de Jong

Uit alles blijkt de grote betrokkenheid van De Jong bij het conflict en zijn invloed op het verloop ervan. Wie was hij en hoe is het hem later vergaan? Hij was in 1869 in Rotterdam geboren, doorliep daar het Erasmiaans Gymnasium en ging in 1889 Theologie en Rechten studeren aan de VU Na zijn kandidaats Theologie werd hij leraar Godsdienst en Hebreeuws aan het Gereformeerd Gymnasium te Amsterdam (1899-1902). Intussen was hij in zijn vaderstad druk bezig met politieke activiteiten voor de A.R.P., die leidden tot de oprichting van districtskiesverenigingen. In 1901 werd hij in de Gemeenteraad gekozen. In 1902 promoveerde hij tot doctor in de Rechtsgeleerdheid op een dissertatie 'Geschiedenis en Begrip van Gratie', waarna hij enige tijd als advocaat werkzaam was. In 1903 werd hij hoofdredacteur van

het antirevolutionaire dagblad de 'Rotterdammer'. Van 1909 tot 1910 was hij lid van de Tweede Kamer en had toen een aanvaring met Abraham Kuyper in de zogenaamde lintjeskwestie. In verband met zijn benoeming tot wethouder in Rotterdam bedankte hij voor het Kamerlidmaatschap en beëindigde zijn werkzaamheden voor de 'Rotterdammer'. Zijn nieuwe functie van wethouder bekleedde hij tot 1935. Nog na zijn pensionering had hij enkele bestuursfuncties.

Zijn rol in het conflict is die van een leider geweest die op zijn stuk bleef staan, daardoor aanvankelijk winst boekte, maar uiteindelijk zijn doel miste, omdat hij geen compromis kon sluiten. De houding van het Corps bood meer ruimte tot koersverandering. Na het mislukken van het noviciaat en onder de indruk van het tweede advies van prof. Rutgers schikten zij zich in een hereniging. Door de achterdocht van de hoofdrolspelers jegens elkaar vond die echter plaats in een sfeer van onverzoenlijkheid. Het resultaat van de hereniging had de herziening van het Corpsreglement moeten zijn. Pogingen daartoe leidden echter tot de definitieve breuk.

Truida van Bochove
maart 1988/augustus 1990

Plaatsingslijst

A. Reglement

1. Stukken betreffende reglement, doel en grondslag van het Studentencorps van de VU, 1884-1893.
1 omslag

B. Memoranda

2. Memorandum (met kopie) waarin aan de Corpscommissie het standpunt der uitgetreden inzake de grondslag van het Corps wordt uitgelegd. 26 juli 1894.
2 stukken
Nb. Bijgevoegd was indertijd de brochure van A. de Jong 'Generaal of speciaal'. Deze is niet aangetroffen. Een exemplaar bevindt zich in de bibliotheek van de VU
3. Memorandum (met kopie) van de Corpscommissie, gericht aan prof. Rutgers, maar verzonden aan de uitgetreden. Hierin wordt de opvatting van het Corps als verenigend lichaam van alle studenten verdedigd. Ook wordt gepleit voor het noviciaat. 16 oktober 1894.
2 stukken
4. Memorandum (met kopie) van de commissie van uitgetreden gericht aan de Corpscommissie, houdende het antwoord op het memorandum van de Corpscommissie (zie inv.nr. 2). 22 november 1894.
2 stukken
5. Memorandum getiteld 'Het Corps, een zedelijk organisme', een uitwerking van de generale corpsgedachte. Mogelijk is dit stuk een kopie van een van de ontbrekende brieven van prof. Rutgers of een uitwerking van de daarin vervatte gedachten. (Vgl met inv.nrs. 19 en 22.) z.d.
1 stuk

C. Het conflict

I. Het eerste advies van prof. Rutgers

6. Stukken betreffende de eerste commissie der uitgetreden. februari-juni 1894.
1 omslag

7. Notulen van de vergaderingen van de Corpscommissie en de commissie der uitgetreden en waarin besloten wordt prof. Rutgers om advies te vragen. 6-12 juni 1894.
1 omslag
8. Briefwisseling tussen J.P. Klarhamer, scriba van de commissie der uitgetreden en C. Oranje, scriba van de Corpscommissie, om een gemeenschappelijk bezoek aan prof. Rutgers voor te bereiden. 7-26 juni 1894.
1 omslag
9. Briefwisseling tussen de scriba's van beide commissies betreffende reacties op de memoranda (inv.nrs. 2, 3 en 4), de uitwisseling van stukken uit het archief van het Corps en het voorstel gezamenlijk de memoranda aan prof. Rutgers te overhandigen. 2 oktober-26 november 1894.
1 omslag
10. Notulen van de gecombineerde vergadering der beide commissies. 27 november 1894.
1 stuk
11. Stukken betreffende het eerste advies van prof. Rutgers. 21/22 mei 1895.
1 omslag
12. Briefwisseling tussen beide commissies over de interpretatie van het advies van prof. Rutgers en in verband daarmee voorstellen tot eventuele wijziging van de artikelen van het Corpsreglement. 29 mei-21 juni 1895 en 9 september 1895.
1 omslag
- II Noviciaatkwestie en tweede advies van prof. Rutgers.**
13. Stukken betreffende de openstelling door de senaat van de inschrijving op het noviciaat. 17-24 september 1894.
1 omslag
14. Briefwisseling tussen Abr. Kuyper Jr., abactis van de senaat van het Corps, en A. de Jong, scriba van de uitgetreden, betreffende de noviciaatkwestie. 25-27 september 1895.
1 omslag
15. Circulaires van het Corps, toegezonden aan uitgetreden en nieuwe studenten, waarin een uiteenzetting over het standpunt van het Corps inzake de hangende kwesties. 28 september 1895.
1 omslag
16. Stukken betreffende het tweede advies van prof. Rutgers. september 1895.
1 omslag

17. Stukken betreffende een vergadering van uitgetreden en toegankelijk voor alle studenten gehouden op 1 oktober 1895.
1 omslag
18. Stukken betreffende de standpuntbepalingen van beide partijen o.a. tot stand gekomen in afzonderlijke vergaderingen op 8 oktober 1895.
1 omslag
19. Notitie van A. de Jong over de Corpsvergadering van 10 oktober 1895, waarin de hereniging plaats vond. A. de Jong werd in die bijeenkomst in de senaat gekozen als assessor.
1 stuk
Nb. Het hierin genoemde schrijven van prof. Rutgers is niet aangetroffen.
20. Drie concepten van een brief van A. de Jong aan Abr. Kuyper Jr. waarin hij te kennen geeft zich terug te trekken uit de senaat.
z.d.
1 omslag
21. Kopie van een brief van in 1895 nieuw aangekomen studenten aan de senaat met het verzoek ingeschreven te worden bij het Corps. Door twaalf personen ondertekend. 12 oktober 1895.
1 stuk
22. Stukken betreffende een vergadering van vroeger uitgetreden en over het onderwerp 'Schrijven van Prof. Rutgers en de noviciaatkwestie'. Dit schrijven zou door de senaat op de vergadering van 10 oktober (inv.nr.19) zijn achtergehouden. Omstreeks 14 oktober 1895.
1 omslag
23. Kopie van brief van A. de Jong en J.P. Klarhamer, leden van de commissie ter reglementrevisie, aan de abactis corporis met het verzoek een vergadering uit te schrijven over de herziening van het reglement. 12 november 1895.
1 stuk
24. Bekendmaking door A. en J. de Jong van op de corpsvergadering in te dienen voorstellen om toch te komen tot een generaal Corps zonder noviciaat in overeenstemming met de eerste door prof. Rutgers in zijn eerste advies aangegeven mogelijkheid. 27 november 1895.
1 stuk
25. Bekendmaking dat het Corps besloten heeft zichzelf te ontbinden.
1 stuk
26. Circulaire van H.J. Bijle en elf anderen om te komen tot de oprichting van een nieuw corps. 16 mei 1896.
1 stuk

27. Stukken betreffende de oude inventaris van de collectie Corps-
kwestie VU en bruikleenovereenkomst voor de tentoonstelling
'Een era amicitia, 105 jaar NDDD', 1985.
1 omslag